van Da Costa
godisten. En
ng, als van de
nd zoo anti-
ld des geloofs

t, trots al de
Costa heeft,
erkennen, dat
n dichter was
oo komt ook
zijn oordeel
ekent, dat de
wiens *Woord-*
te leerboeken
geheel op het
t, een Bloem-
ken uitgaf en
die van groote
getuigt. Zoo
a Costa weer
l is niet ver
ijn eereplaats
zal.
nd dan deze
bekke is wat
loemlezing in
aar litterairen
en de Tach-
le Tachtigers
ke taal« voor
nd volk juist
haar bijbel-
gewijd was,
zegt hij, dat
ch en Shel-
iseerend en
an Da Costa
oesten tijden
ing, óók bij
van dogma-
escheiden te

zeer opmer-
jds tegen de
t, dat zij de
hieven; hun
etoriek« had
sympathie;
dreef, anti-
t hier onom-
iterker, juist
geweten, dat
a geen waar-
m zelfs niet

de Tachti-
censent, was
rzen van Da
r de woord-
emeter van
pe van Ver-
tout et tout
dien zin op-
veneens kan
de zielekerk.
Da Costa is
ens. Dat Da
heeft en als
kenis heeft
Maar toch
poezie kan
ezwollenheid
n de taal, de
overtuiging
En bij Da
kreet, welke
e taal, een
t meewaren,
ekt. Er ligt
tiel van een
n van zijn
ch heeft te
e niet is, in
is en die in
hoopt, een
igt hij, de
dichter, die
Zoo staat
kend wordt,
en tijd. En
j, die hem
zijn, omdat
hadden dan
ymbool van
ontsprong,
menschen-
bezat.
e critiek op
iet spaart,
niet tot Da
t. Zelfs is
a niet eens
s belijdenis
tting bracht
den, en wel-
sta niet een
endom ge-
vergang tot
r hebben te
g aan de
het rustige,
n van een
zelf zóó
ij ook niet
ner behan-
eevisscher,
Surinaam-
landlooper,
genen, die
. Multatuli
r voor deze

critiek op
de schrijver
e zijn met
Da Costa,
a nooit een
voor zijn
zijn leven
n een ge-
geleid. Ge-
En het is
vrienden«
moesten
te nijpend
geldzorgen
e hem niet
rom schier

als ironie, wanneer men van het rustige, welverzorgde leven van dezen gefortuneerden kamergeleerde spreekt. En evenmin is het juist, dat Da Costa geen offers te brengen heeft gehad voor zijn levensovertuiging. Behoeven we nog te herinneren aan de mislukte pogingen om Da Costa, die het financieel hard noodig had, aan een professoraat te helpen aan het Amsterdamsche Atheneum? Was het Da Costa's geloofsovertuiging niet, die den toegang tot de Akademie voor hem, evenals voor Bilderdijk, gesloten hield?

Ook de bewering, dat Da Costa geen oog zou hebben gehad voor de sociale nooden van de arbeiders in zijn dagen, is niet juist. Het beeld, dat hij in zijn: Een lied van 1840, van de maatschappij in zijn dagen teekende, bewijst dit wel anders.

Wat baat, o praalzieke Eeuw, (zoo vraagt hij), uw grootsche Babelstichting,
Uw opgetaste schat van wetenschap (en kunst,
En roemverheffing in Beschavings hoog- (ste gunst?
Als heel de Maatschappij te midden (der verrukking,
Die uw ontwikkeling wekt, door de on- (gelijke drukking
Van 't machtig raderwerk, zeeplassen (van elleend'
Terzijde ontwaart van 't spoor waar- (langs uw wagen rent.
Hier weelde ontwassen aan zich zelf, (van buiten bloeiend
En schitterend van jeugd, maar inner- (lijk verschroelend
En sapverdervend als een kanker, en, (of 't waar
Der standen evenwicht met moedwil (brekend, — daar
Gemor bij d'arbeid die geen brood geeft, (jokdierbanden
Geworpen om den hals van vrijen, waar (de wanden
Van hitte blaakren dag en nacht, en (eeuwige rook
De steden zwart verwt, en de ziel ver- (stikt in smook?

Tegen den eisch van algemeene *gelijkheid*, door de Fransche revolutie gesteld, heeft Da Costa zich steeds verzet. Maar al achtte hij dezen eisch in strijd met heel de orde der dingen, zooals God dien gesteld had, en al veroordeelde hij dien eisch daarom als waanzin, temeer kwam hij op voor een anderen eisch, dien onze tijd doet hooren en riep hij zijn volk toe, niet te wachten om tegen dien eisch zich te verzetten. Wat die eisch was?

Toenaadring eischt Gods orde, en (dezer tijden nood.
Toenaadring (waar ze ontbreekt) van (vorst en volk, van groot
En klein, van arm en rijk, van standen (en belangen.
God wilde 't onderscheid van gaven, (rijkdom, rangen,
Maar ook dat onderscheid beheersch, (Zijn woord en wet.

En daarom riep hij den Staatsman van zijn tijd toe:

Ga, Staatsman, ken uw tijd! doe elke (vordring recht
Op vereenvoudiging, op vrijheên, nog (ontzegd.
Zoo ver deez eisch niet strijdt met Wet (en Woord des Heeren!
Dat Woord, het kan u veel en groote (dingen leeren.
Van volkplicht beide en recht, van (volksstem, invloed, keus.[1])

Dat Da Costa voor een democratisch, een sociaal Christendom niets gevoeld zou hebben, is dus zeker niet juist. Wie zoo scherp als Da Costa deed, de weelde en overdaad van zijn tijd striemt, zoo opkomt tegen de onderdrukking der arbeiders, zoo pleit voor toenadering tusschen armen en rijken en zoo de Staatslieden opwekt, om meer vrijheden aan het volk te schenken, en voor volksinvloed en volkskeuze het pleit voert, toont daarmede wel, dat hij in goeden zin genomen sociaal en democratisch voelt

Maar al ontbreekt deze toon bij Da Costa niet, zeker was voor hem de hoofdzaak in zijn strijd tegen den geest der eeuw, dat deze zich had los gemaakt van »Wet en Woord des Heeren". En ook voor alle stuiting van de sociale misstanden zag hij alleen in terugkeer naar dat Woord van God heil. In zoo verre was er zeker een principieel verschil met Multatuli, die zich alleen door humanitaire beweegredenen leiden liet.

Maar om een uitvoerige critiek op deze recensie was het ons niet te doen. We wezen alleen op dit oordeel over Da Costa door een letterkundige van onzen tijd, om te laten zien, hoe geheel anders de waardeering van Da Costa bij dit nieuwere geslacht geworden is. De jongeren onder ons, die maar al te zeer de Tachtigers volgen, mogen er winste mee doen.

[1]) 1648 en 1848. Da Costa's Dichtwerken, Deel III, blz. 120.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

1. Dr. A. Kuyper in Jezus ontslapen. Uitgeversmaatschappij E. J. Bosch Jbzn. — Baarn.

Toen Dr. Kuyper, bij gelegenheid van het 40ste Standaard-jubileum vóór nu 8 Jaren, te Utrecht, zijn daar in breede scharen saamgekomen politieke vrienden en geestverwanten op zijn in afzienbaren tijd te verwachten sterven wees, deed hij, die zoo kende de taal der mystiek, dit door te spreken van zijn: »In Jezus ontslapen«.

En zoo is het nu geschied.

In den nacht van den 8sten November is hij in Jezus ontslapen.

Op 12 November, dag van weemoed, maar ook van dankbaar gedenken aan wat hij geweest was en gedaan had, is zijn ontzield lichaam uitgedragen en hebben wij gestaan bij de groeve waarin het is neergelegd.

Het boekje dat hier voor mij ligt, is een herinneringsgeschrift.

Er is door de hand der vriendschap en der vereering in vastgelegd, wat oor en oog omtrent den vereerde, zoo in de laatste dagen van zijn aarde-leven, als omtrent uitvaart en graflegging van zijn aardsche lichaam had waargenomen.

Een herinneringsgeschrift van blijvende waarde.

Voor ons, die hem hebben gekend, maar ook om onze kinderen, het navolgend geslacht, niet verborgen te doen blijven de liefde, die Dr. Kuyper in de harten van vele zijner oudere en jonge tijdgenooten had gewekt.

Er wordt, heel intiem, eerst in verteld van zijn ziekbed en laatsten verjaardag, van zijn wachten en blijdschap, zijn afgelost en opgeroepen worden.

Dan van hoe hij, op Dinsdag 9 November, door den Voorzitter der Eerste Kamer en den Minister van Binnenlandsche Zaken is herdacht.

Onder het opschrift In de Sterfkamer, volgt het door soberheid weldadig verhaal van een der weinigen, die het voorrecht had, op het stoffelijk overschot van onzen leider nog een blik te slaan.

Nadat kortelijk de herkenningssamenkomsten, die aan den avond welke den dag der Uitvaart vooraf ging, te 's Gravenhage, Amsterdam en Rotterdam werden gehouden, zijn vermeld, volgt het verhaal van de Uitvaart zelf.

Wij zijn dan te 's Gravenhage.

Eerst in de Nieuwe Zuiderkerk, waar broederen en zusteren uit alle oorden des lands, onder het gehoor zijn van Ds. v. d. Linden. Dan bij den Rouwdienst in het Sterfhuis, in welken dienst de wijkpredikant, Ds. D. Ringnalda, voorgaat. Van het Sterthuis gaan wij naar Oud-Eik-en-Duinen, de Begraafplaats, en hier vinden wij in het boekje o.m. de vier toespraken, die toen zijn gehouden. Die van Z.Exc. Minister Heemskerk namens de Regeering, die van den Oud-Minister H. Colijn, als Voorzitter van het Centraal Comité der Antirevolutionaire partij, de toespraak van Prof. Dr. R. H. Woltjer, als Rector der Vrije Universiteit en die van den Oud-Minister en Gouverneur-Generaal van N. Indië, A. W. F. Idenburg als vriend des overledenen, en ten slotte het Dankwoord van den oudsten Zoon, Prof. Dr. H. H. Kuyper.

Op het einde vindt men onder den titel: Een terugblik, een kort verhaal van een samenkomst te Amsterdam, door de Antirevolutionaire Kiesvereeniging aldaar bijeengeroepen »om God te danken voor wat Hij in Dr. Kuyper, het Gereformeerde volk in 't bijzonder, land en volk in 't algemeen, geschonken had«.

Als spreker trad in die samenkomst op de heer R. C. Verweyck, en diens toen zoo juisten terugblik, vindt men hier in zijn eigen woorden teruggegeven.

Het boekje brengt bij dit alles portretten van Dr. Kuyper, uit verschillende tijdperken van zijn leven en photogrammen van Uitvaart en Begrafenis.

De heer E. J. Bosch Jbzn. te Baarn heeft met deze uitgave een werk verricht waarvoor wij hem dank brengen.

2. De heer G. F. Callenbach te Nijkerk zendt ons, nu Kerstmis al meer in 't zicht komt, een stel zijner Zondagsschooluitgaven.

Kleurige, fleurige boekjes en boeken, oude en nieuwe bekenden, voor een prijs die van *f* 0.10—*f* 1.50 loopt. Maar de meeste zijn van minimalen prijs.

Het aantal is echter zoo groot, dat ik, om ze een voor een te bespreken, vele *Heraut*-Leestafels zou noodig hebben. Dan, de naam van den Uitgever biedt waarborg genoeg, dat wat hij ons hier biedt, in alle oprichten voor onze Zondagsschoolkinderen dienstig is.

Ik meen dan ook goed te doen met het voorbeeld van andere periodieken te volgen en van deze publicaties hier een lijst te geven:

J. C. Luitingh, Gods voorzienigheid.
Oom Jan, Kijkjes in 't rond.
" " Van hier en daar.
C. F. Schöttelndreier. De Heer verlaat de Zijnen niet.
Elisabeth, Kerstnacht en Kerstmorgen.
Geertruida, Naëman, of een ziel gered.
G. L. Hansen, Het nieuwe leven.
P. J. Kloppers, De geheimzinnige korf.
J. C. Luitingh, Een angstige kerstavond in het woud.
A. Verhorst, Het verkeerde adres.
E. Gerdes, De satijnen das.
A. J. Hoogenbirk, De dokter in 't Moorenland.
Johanna, Niet snoepen.
P. J. Kloppers, In den strik.
Aletta Hoog, Drie kerstboomen.
Eveline, Een volgende keer.
A. Verhorst, Grootmoeders versje.
Betsy, Kleine Gabriël.
Maria Laarman, Niet Moortje, maar Doortje.
J. L. F. de Liefde, Wimpie.
P. A. Sparenburg, Vrijgekocht.
W. G. v. d. Hulst, Fik.
Johanna, Boven bidden, boven denken.
Hans, Het schilderijtje.
Hermanna, Geen plaats?
Johanna, Hoe Dolf het snoepen afleerde.
Odu, Het nichtje van buiten.
Betsy, Wie had dat gedacht.
Johanna Breevoort, Langs den rand van den afgrond.
A. J. Hoogenbirk, Vergaard en bewaard.
Johanna, Een mislukte bedeltocht.
Betsy, Het leven van een groot man.
A. de Graaff—Wüppermann, Roetmop.
Aletta Hoog, Geen goud, maar God.
A. J. Hoogenbirk, De torenbrand.
A. de Graaff—Wüppermann, Een Zomervacantie.
A. J Hoogenbirk, Een jongelingsleven.
Ida Keller, Gedaan wat zij kon.
S. J. Loosjes—Brutel de la Rivière, Moeders kleine held.
Marie, Twee zusters.
Carolina, Kleine Fanny,
S. J. Loosjes—Brutel de la Rivière, Het verlorene gevonden.
Jan Veltman, Hoe Rinus wijs werd.
Ida Keller, De paradijsbloem.
" Niet ledig weergekeerd.
Jan Veltman, Gorloo en de kleine veedrijver.
Jan van de Croese, Willem Wycherts.
W. J. D. van Dijck, De klerk van den inquisiteur.
W. G. v. d. Hulst, Jaap Holm en z'n vrinden.
E. Gerdes, De jonge pottenkoopman.
" Het huis Wijngaerde.
" Uit de duinen.
D. van Wijck, Achtste bloemlezing kerstliederen.
C. F. Schöttelndreier, Bijbelsche Geschiedenissen.

G.

Uit de Pers.

In de *Nieuwe Courant* stond het volgende stuk over Dr. A. Kuyper's beteekenis voor het Calvinistische volksdeel; dat we hier gaarne overnemen.

Nu Dr. Kuyper is heengegaan, treedt het duidelijker dan ooit aan den dag, welk een groote vereering het calvinistisch volksdeel aan deze groote figuur toedraagt. Al was hij het laatste tiental jaren meer en meer op den achtergrond getreden, toch vergat men hem en zijn werk niet. Dat zou ook niet kunnen, want de persoon van Dr. Kuyper is zoodanig verweven met de geschiedenis van de opkomst der Antirevolutionaire partij, den schoolstrijd en de doleantie, dat men aan deze drie niet kan denken zonder dat zich de persoon van Kuyper op den voorgrond dringt. Men schat zijn beteekenis voor deze drie niet naar waarde als men zegt dat hij daarin een groot aandeel heeft gehad. Hij was er de ziel, de drijfkracht van. Zonder hem zijn zij ondenkbaar.

Wat het calvinistisch volksdeel in Nederland in Kuyper zag, was niet een bekwame politicus en theoloog, een welsprekend redenaar met veel kennis en inzicht. Zeker ook dat, maar dergelijke mannen heeft het er meer gehad. In Kuyper zag het oneindig veel meer. Hij was de Mozes die het uitleidde uit het huis der dienstbaarheid, de profeet die door zijn woord hen wist te bezielen tot groote daden, de denker en geleerde die het calvinisme kleedde in een nieuw gewaad en die nieuwe terreinen ontdekte waar het zijn beginselen kon doen gelden, de staatsman die den strijd voor de vrije school mede als zijn levenswerk beschouwde, de theoloog, die niet alleen in zijn studeerkamer schreef over theologische en kerkelijke vraagstukken, maar die ook zijn getrouwen durfde oproepen om met hen te strijden voor de zuivering der kerk. Dit alles en nog zoo veel meer zag men in hem dien men ging beschouwen als den van God gegeven leider. Men heeft wel eens gespot met dien naam, doch hij die iets kan voelen voor de vereering die het calvinistische volk had voor Kuyper, een vereering die zich niet beperkte tot Kuyper den staatsman, maar die oneindig veel meer omvatte, die zal ook hierin niets vreemds vinden.

De tijd is nog niet daar dat de historie over een man als Kuyper, die door de eene groep hartstochtelijk vereerd en door de andere niet minder hartstochtelijk gehaat werd, een onbevangen oordeel kan vellen. Wij willen hier ook geen oordeel geven, doch wenschen ons te beperken tot de verbonding van Kuyper tot het calvinistische volksdeel.

Wil men leeren verstaan waaraan de aanhankelijkheid en liefde waarmede breede kringen van ons volk dezen grooten man aankleefden, haar ontstaan te danken hebben, dan moet met den blik terugwerpen op den tijd die nu 50 en 60 jaar achter ons ligt. Nederland van 1860 en 1870 is niet hetzelfde als Nederland van 1910 en 1920. Men behoeft de groote verdeeldheid, die zich in onzen tijd op allerlei gebied openbaart, niet te bewonderen, doch de verhoudingen van nu zijn o.i. beter en oerlijker dan die in het Nederland van 1860. We geven toe er was in dien tijd ulterlijk meer vrede en eensgezindheid dan nu, maar waren dat niet meer uiterlijke kenteekeningen dan afspiegelingen van de werkelijkheid? Miste de breede massa niet allen invloed in de kerk zoowel als in den staat en waren er niet velerlei coterietjes die in allerlei kring den toon aangaven? Er was veel halfslachtigheid en gebrek aan durf. Men was wars van uitersten en trachtte in alles den veiligen middenweg te bewandelen. De letterkundige voortbrengselen uit dien tijd geven ons geen hoog denkbeeld van het Nederland van dien tijd. Er heerschte alom een geest van benauwenheid, dufheid en onwaarachtigheid. De traditioneele orthodoxie heerschte nog in naam, doch zij miste kracht en leven omdat bij velen de orthodoxie niet meer was een sleur en een conventie, waarmee men niet durfde breken om de buitenwereld, doch waaraan men voor het innerlijk gemoedsleven geen waarde hechtte.

De moderne theologie, die in 1860 in ons land openlijk optrad, brak met het geloof aan al die oude begrippen en uitdrukkingen, die voor velen slechts klanken waren, waaraan zij geen geloof meer hechtten. De scheidslijn, die men vroeger niet had willen erkennen, was nu voor ieder zichtbaar. Het opkomen der moderne richting noopte ook de orthodoxie zich opnieuw te bezinnen op den inhoud der oude dogma's. De uitersten, de calvinisten, die in de Ned. Herv. Kerk bijna geen invloed meer hadden, namen vooral na 1870 voortdurend in kracht toe. Het was de natuurlijke reactie van de uitersten der orthodoxie op het ontstaan der moderne richting. De calvinistische orthodoxie leefde nog in breede volkslagen ten plattelande, doch het ontbrak haar aan leidslieden. De ontwikkelden hielden er geen rekening mee en beschouwden het als een speciaal verschijnsel van de Veluwe en dergelijke streken. In de kerkelijke besturen en aan de universiteiten was het niet in tel. Kuyper heeft dat overblijfsel uit de 17e eeuw nieuw leven ingeblazen. Hij heeft de orthodoxe massa weten te bezielen, hij heeft haar weggehaald uit haar conventikels, heeft haar idealen geschonken en den drang tot organisatie bijgebracht. Hij heeft haar niet alleen het contact met het groote verleden doen gevoelen, maar heeft haar ook het besef bijgebracht dat het calvinisme nog een roeping heeft voor den moderneu tijd. In de „Heraut" schreef hij week aan week zijn artikelen, een taak van zoo grooten omvang, dat een normaal mensch daaraan voor zijn dagelijksche arbeid genoeg zou hebben. De hoofdartikelen, die hij in dit blad schreef, vulden de geheele voorpagina en daarnaast schreef hij dan nog zijn meditaties. In die hoofdartikelen trad de diepe denker en theoloog naar voren, die bij de ontwikkeling van zijn denkbeelden blijk gaf van zijn groote geleerdheid. In de meditaties beluisterde men de stem van de mystiek en van den innig godsdienstigen mensch.

Die hoofdartikelen, die steeds deel uitmaakten van een lange reeks, zijn later in boekformaat uitgegeven en uitgedijd tot breede standaardwerken. De meditaties zijn eveneens gebundeld en worden door het calvinistische volk nog steeds druk gelezen, niet alleen in ons land, maar ook daar buiten, met name in Amerika en Hongarije.

Op alles wat hij deed zette Kuyper den stempel zijner persoonlijkheid. Waar hij een rol speelde was het steeds een hoofdrol, zoo ook in de kerkelijke beweging die men aanduidt met den naam van doleantie. We hebben boven reeds geschetst hoe het in ons land met de kerkelijke toestanden in de jaren voor de doleantie gesteld was. Een man als Kuyper kon zich bij die toestanden niet neerleggen. Hij, die als theologisch student een bekroning ontving voor zijn beantwoording der door de Groningsche theologische faculteit uitgeschreven prijsvraag over het werk van Calvijn en à Lasco, kwam in Beesd, zijn eerste gemeente, in aanraking met de calvinistische kleine luyden. Hij werd daar voor het calvinisme gewonnen en van nu af aan wierp hij zich op als de kampioen voor dat calvinisme. Van Beesd ging Kuyper naar Utrecht en reeds daar traden de verschillen tusschen hem en de ethisch getinte theologen, vroeger zijn geestverwanten, aan den dag. Van Utrecht ging het naar Amsterdam, welke stad het tooneel is geweest van Kuyper's meest gewichtigen arbeid. Hier toch had de doleantie plaats, hier werd de Vrije Universiteit gesticht, van hier uit gaf Kuyper jarenlang leiding aan de Antirevolutionairen en schreef hij zijn hoofdartikelen en driestarren voor „De Standaard". De splitsing der Vrije Universiteit, die ten tijde der oprichting een ondernemen scheen dat gedoemd was om te mislukken, is later voor de ontwikkeling en den verderen uitbouw van het calvinisme van groote beteekenis gebleken. Kuyper zag in dat, als hij geen eigen gereformeerde inrichting voor hooger onderwijs kreeg, die laiders kon kweeken, de opbloeiing van het calvinisme slechts tijdelijk zou zijn. Hoewel hij met bijna onoverkoombare moeilijkheden te kampen had en vele zijner medestanders nog niet ten volle beseften welk een groote rol die gereformeerde hoogeschool zou spelen, heeft hij zijn plannen toch doorgezet. Hij heeft er zelf gedoceerd en er een geslacht theologen gekweekt, dat nu nog spreekt van zijn colleges als van onvergetelijke uren. Dictaten van die colleges van Kuyper doen nu nog de ronde.

Te Amsterdam trad Kuyper met kracht naar voren als strijder voor de zuiverheid der kerk. Daaruit is ten slotte de doleantie mede voortgekomen. Zijn krachtige figuur, die degenen die zijn opvattingen deelden, volkomen beheerschte en zich door hun bezieling gedragen wist, leende zich er niet voor om strijd te voeren met classicale besturen over allerlei formeele quaesties. Hij wilde, ja hij voelde dat hij zich niet mocht neerleggen bij de besluiten der kerkelijke besturen, die niet stonden op den grondslag der Dordtsche leerregelen. Men heeft het verwijt geuit dat hij revolutionair sturen. Het was echter een optreden dat geheel lag in de lijn van het calvinisme, dat zich alleen gebonden acht door het Woord Gods en zich het recht toeëigent de kerk te zuiveren van die elementen, die h.l. niet op dien grondslag staan. Men moge over het optreden van Kuyper in de kerkelijke beweging te Amsterdam van ongeveer 1880 tot 1886 en met name over de bekende paneelzagerij denken zoo men wil, men kan niet beweren dat het in strijd was met het calvinisme. Het was juist een uiting van de kloekheid en stoerheid van het oude calvinisme, die onder Kuyper's bezielenden invloed weer naar buiten trad.

Het is ook hoofdzakelijk onder Kuyper's invloed geweest, dat het calvinistisch type, zooals zich dat uit in de gereformeerde kerken, aan den dag getreden is en zich geopenbaard heeft als het zich openbaarde. Vrijgemaakt van het synodale juk kon het calvinisme zich daar ontplooien naar eigen behoefte. Voor den geest van mijding en onthouding stelde Kuyper in de plaats zijn leuze: Pro Rege, waaronder hij alle levensterreinen voor de eere Gods en voor het calvinisme opeischte. Hij bood een volkomen afgerond stelsel voor alle terreinen des levens, dat steun en vastheid gaf. Kuyper was calvinist in zijn staatkunde zoowel als in zijn theologie en hij wist in beide de juiste snaren bij het calvinistische volk te treffen. Zeker, hij heeft door zijn autocratisch optreden menigeen van zich vervreemd, maar het calvinistische volk vereerde hem met een bijna hoevaardsche vereering. Het zag in hem den held en den man Gods. Voor een deel kwam dat door Kuyper's groote gaven, maar het kwam ook omdat niemand dat volk begreep als hij het begreep.

De buitenstaander die alleen den Kuyper van de politiek kende, zag in hem vaak den starren fanaticus, wien alle gevoel vreemd was. Hij begrijpt die vereering voor Kuyper niet, omdat hem de psyche van de calvinistische kleine luyden ten eenenmale vreemd is. Slechts zij die weten wat er leeft in de ziel van het calvinistische volk kunnen den religieuzen mensch in Kuyper benaderen, die een andere mensch is dan de mensch Kuyper zooals die ons gewoonlijk afgeschilderd wordt.

In Kuyper verliest het Nederlandsche calvinisme een universeel genie, wiens gelijke het in zijn geschiedenis niet kan aanwijzen.

Buitenland.

Duitschland. Godloochening.

Zoo nu en dan komen er wel berichten uit Duitschland die doen hopen op een herleving van het Christelijk geloof, maar dit neemt niet weg, dat kenners van Duitsche toestanden klagen, dat op de vraag of er een God bestaat, bijna algemeen ontkennend geantwoord wordt. Ook onder de boerenbevolking zijn niet weinigen als godloochenaars uit den oorlog teruggekeerd. De godloochening is als een besmettelijke ziekte geworden.

Vóór den oorlog is de grond daarvoor reeds gelegd. Het materialisme werd theoretisch door Ernst Haeckel gepopulariseerd, het practisch materialisme is van de hoogere tot de lagere standen doorgedrongen; Nietzsche's leer heeft veel kwaad gesticht; de sociaal-democratie zocht alleen de dingen van deze wereld; het tooneel en de pers werkten daartoe mede en de Kerk kon geen tegengift geven.

Vooral is hetgeen in den oorlog doorleefd werd oorzaak van godloochening. Zelfs de verwildering door den 30-jarigen oorlog gewerkt, is niet te vergelijken met de zedelijk-godsdienstige verwieling, die uit den laatsten oorlog voortkwam. Als een dogma hebben vele menschen van het oorlogsveld meegebracht: er is geen God.

In Theologische kringen legt men (terecht of ten onrechte, wij laten dit in het midden) den nadruk op de ervaring; in het atheïsme van onzen tijd hebben wij te doen met een negatieve Godservaring. De groote massa is het niet alleen voorgehouden: er is geen God, maar zij is er van overtuigd, dat hetgeen in en na den oorlog doorleefd werd, met die ontzettende leer in overeenstemming is. Godloochenaars zijn in dezen tijd niet alleen halfontwikkelde menschen, die zich den schijn van geleerdheid willen geven; ook vindt men hen niet uitsluitend onder dezulken, die het bestaan van God ontkennen om een losbandig leven te leiden. Neen, velen loochenen God, omdat zij zich niet kunnen indenken, dat God leeft en de dingen zóó zijn gelijk zij zijn. De Godloochening die zich in dezen tijd openbaart, is veel radicaler dan de spot der »verlichten« der 18e eeuw of de dwaasheden die door de mannen der Fransche revolutie verkondigd werden.

Gevolg daarvan is, dat de Christelijke moraal wordt prijsgegeven. Men heeft moed gegrepen om de jeugd het atheïsme in te prenten. De revolutionaire woelingen, waaronder Duitschland zoo zwaar lijdt, gaan eveneens uit van de gedachte: er is geen God. Daarom wil men voor geen gezag buigen. Daaruit is ook de vijandige gezindheid tegenover de Kerk des Heeren te verklaren.

Hoe droevig dit alles is, de zeven duizend die hunne knieën niet voor Baäl buigen, komen daardoor des te meer aan het licht.

Ook is het een voordeel, dat gebroken is met het officieele Christendom, dat aan de hand gehouden werd zoo lang het Duitschland goed ging en het scheen dat het aan de spits der natiën zou gaan staan. Ware Duitschland als overwinnaar uit den oorlog gekomen, dan zou het officieele Christendom, dat in de praktijk toch voor God niet boog, zich nog langen tijd hebben kunnen handhaven.

Wanneer het nu den belijders des Heeren in Duitschland gegeven wordt den toestand, waarin het volk zich bevindt, recht in te zien, kan daaruit het goede geboren worden. De crisis die de Duitsche natie doorleeft, is vooral veroorzaakt, doordat men datgene wat men van God verwacht heeft, niet heeft zien gebeuren. Daarom kon er geen God zijn. God heeft de macht en God is liefde; van Gods macht om te redden en van Gods liefde om uit te helpen, toen het land van zoovele vijanden omringd werd, heeft men niets ervaren. Daarom is het nu de tijd voor de Kerk des Heeren om te verkondigen: Gods macht heeft zich geopenbaard door ons zoo diep te vernederen en Gods liefde boog zich tot ons neder om ons in onze vernedering te zoeken.

Dit is de schoone roeping voor hen die buigen onder de slaande hand Gods. Als deze aanvaard wordt, zal men geen vrede hebben met eene kerk die een voortzetting wil zijn van de landskerk, waarin ook plaats was voor loochenaars van het Evangelie. Dan zal men trachten de muren van het Zion Gods weer te bouwen op het fundament, van den gekruisigde en verrezen Heiland, Die Zich tot de diepste versmaadheid en angst der hel heeft laten nederzinken, juist om Gods macht en liefde te openbaren.

Dit is het wat het Duitsche volk noodig heeft.

België. Uit de Belgische Zendingskerk.

Van 5—7 Juli hield de Belgische zendingskerk hare synode te Verviers, in tegenwoordigheid van vele gedeputeerden uit Engeland, Schotland, Frankrijk en de Fransche cantons vvn Zwitserland. Uit het jaarverslag bleek, dat door rijke geldelijke bijdragen uit Engeland en Amerika de rekening der zendingskerk zonder tekort sloot.

En werd op deze synode voornamelijk gehandeld over het stuk der Heilige Schrift. Amerikaansche Christenen hadden uitgesproken, dat de Belgische Zendingskerk niet meer in het bezit was van de waarheid, en daarom was het noodig dat de synode zich uitsprak over de bestaande tegenstellingen ten opzichte van de beschouwing der Heilige Schrift in den boezem der kerk, waardoor het gevaar van eene scheuring dreigde. Aan de eene zijde stonden de leden die in de twaalf artikelen de uitdrukking van hun geloof zien en de klacht deden hooren, dat enkele predikanten door hunne bijbelbeschouwing twijfel in de jeugdige harten zaaiden. Daartegenover hoorde men het betoog, dat niet de dogmatische formule het wezenlijke is, maar het arbeiden voor het door Christus geopenbaarde ideaal, en dat de helde tot dat ideaal het verenigingspunt was. Tot een beslissing kwam het dit jaar nog niet. Beide partijen vreesden dat het tot een breuk komen zou, en daarom werden de door hen voorgestelde moties teruggenomen.

Zoo werd de eenheid voor dit jaar voor de buitenwereld bewaard. Maar tensiotte zal men wel uiteen moeten gaan.

Als wij het bovenstaande in aanmerking nemen verstaan wij, dat in België, bij de Geref. staatskerk en bij de Belgische zendingskerk, twee Gereformeerde kerken, eene te Brussel en eene te Antwerpen, moesten geïnstitueerd werden. Gereformeerden kunnen zich noch in de staatskerk noch in de zendingskerk te huis gevoelen. Wij betreuren het, dat in het Roomsche België die weinige Protestantsche elementen nog kerkelijk in dreigen gedeeld leven. Die gedeeldheid ken alleen ophouden wanneer niet de twaalf artikelen, die ook door de Roomsche kerk worden beleden, maar de Gereformeerde belijdenis als accoord van kerkelijke gemeenschap wordt aanvaard en men ook de Geref. kerkenordening aanneemt.

WINCKEL.

Officieele Gerichten.

Acta der Generale Synode.

Namens de leden van het Moderamen der Generale Synode van Leeuwarden bericht ondergeteekende, dat de Acta verzonden zijn aan alle kerkeraden en rechthebbende personen. Wie ze niet ontvangen heeft en er toch aanspraak op meent te mogen maken, melde zich aan bij

Ds. A. de Geus, gen. Syn. Scriba.

De Lemmer, 23 Nov. 1920.

L. S.

Het Moderamen van de Classis Dordrecht der Geref. Kerken in Nederland heeft de eer U mee te deelen,

dat voorn. Classis in hare vergadering van 11 Nov. 1920 te Dordrecht heeft besloten aan de Geref. Kerken in Nederland te melden, dat zij,

gezien het schrijven van Ds. J. E. Vonkenberg, tevoren Dienaar des Woords bij de Ger. Kerk van Zwijndrecht en thans Directeur van den Bond van Jong.-Vereen. op G. G. en wonende te Amersfoort, dat Z. E. zijn aanvraag om Emeritus-verklaring teruggenomen,

in overleg met Depp. ad. art. K. O. heeft uitgesproken,

„dat zij aanwezig acht de groote en gewichtige oorzaken, om tot een anderen staat des levens over te gaan;

en uitspreekt dat Z. E. daarmee vanzelf heeft opgehouden Dienaar des Woords te zijn.

De Classis besloot hiervan bericht te zenden aan Ds. Vonkenberg en aan de Kerken van ons Vaderland; hetgeen bij dezen geschiedt.

Met br. gr. en heilbede:
Het Moderamen voorn.
M. M. Hosjus, h. t. Praeses.
G. M. v. Rennes, h. t. Assessor.
A. Schippers, h. t. Scriba.

Dordrecht, 11 Nov. 1920.

L. S.

De Deputaten, door de laatstgehouden Generale Synode van Leeuwarden benoemd om „de Liturgische Geschriften in hun geheel te overzien en zoo noodig eene herziening voor te bereiden", en om „den bundel „Eenige Gezangen" te overzien en te trachten dien uit te breiden met eenige andere berijmde of onberijmde gedeelten der H. Schrift, welke het den kerken vrij zal staan, nevens de Psalmen in den eeredienst te gebruiken", hebben hunnen arbeid aangevangen.

Zij oordeelden het goed, door publicatie in de pers aan alle kerkeraden en leden der Gereformeerde kerken, die eenige opmerking of eenigen wensch mochten hebben, waarvan kennisneming voor hen van beteekenis zou kunnen zijn, te verzoeken, hun reeds thans daarvan bericht te doen, eer zij met het opstellen der concepten aanvangen.

Deputaten achten het gewenscht, waar de gewone gang van den eeredienst zoo nauw is betrokken bij hun arbeid, alle kerkeraden en gemeenteleden in de gelegenheid te stellen, wat voor hun werk van belang kan zijn onder hunne aandacht te brengen, opdat zij tijdig daarmede rekening kunnen houden. Het spreekt van zelf, dat motiveering van wat men bij hen inzendt zeer gewenscht is.

Inzake het opstellen van vragen voor de Openbare Belijdenis, welke arbeid ook aan deze Deputaten is toevertrouwd, wordt dezer dagen een circulaire aan de kerkeraden toegezonden.

Deputaten verzoeken, dat men *vóór 1 Januari 1921* aan het *adres* van hunnen *scriba* zijn opmerkingen inzendt.

Namens de Deputaten:
Dr. J. C. de Moor, *praeses.*
Dr. G. Ch. Aalders, *scriba.*
Nassaulaan 17.

Hilversum, 11 Nov. 1920.

L. S.,

De deputaten der Generale Synode der Geref. kerken ter behartiging der geestelijke belangen onzer militairen, hebben in hun vergadering van 29 Oct. tot voorzitter benoemd, Ds. A. H. van Minnen en tot secretaris-penningm. Ds. T. J. Hagen.

Zij besloten zoo spoedig mogelijk een regeling te ontwerpen voor de kerkelijke verzorging der militairen, zoowel van het leger als van de vloot. Voorloopig werd vastgesteld, dat de kerken in de grootere garnizoensplaatsen wel zouden moeten komen tot het beroepen van afzonderlijke predikanten voor de militairen, en de predikanten in de kleinere garnizoenen meer zorg aan